

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— per jaar, buitenland f 4,60 per jaar.

Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.

EEN ONBEGRIJPELIJKE ZAAK

U kent het verhaal van het Duitse vorstje, dat toen hij van de eerste ballonvaarten hoorde, uitriep: „In mijn lucht wordt niet gevlogen!” Hieraan moest ik denken bij de kleine strijd om het vrije woord in de aether, waarin het H.V. gewikkeld is. „Door mijn aether geen humanistisch woord, dan in door de regering verleende zendtijd”. De aether gonst en leeft van alle uitgezonden zaken in de wereld — het is maar goed, dat de mens geen natuurlijk ontvangapparaat heeft, een radio-oor b.v. maar wat tallozen nu juist graag willen horen, dat mag alleen gehoord worden bij de gratie van een of meer omroepverenigingen. Tegenhouden, bekibbelen, verbieden, beperken, plagen, op de lange baan schuiven. Altijd weer hetzelfde in de wereld. Uit angst verbod, uit innerlijke zwakte discriminatie. Met onwaardige en onzedelijke hulptroepen moet de verdediging geschieden. Niet blijkbaar de open en vrije strijd der meningen en inzichten, maar een ongelijke strijd met stiekem toegestopte wapens.

Er is niets, dat de jongere generaties zo vreemd is en tegen de borst stuit, in de ge-

hele beschaafde wereld, als geestelijke dwang en discriminatie. De studenten in Spanje, de jongeren in Portugal, de jeugd die toch zelf nadenkt in Rusland, men wil vrij zijn in het hebben en uiten van eigen inzichten. En nu kan men bibliotheken vol diepzinnigheden schrijven over het begrip vrijheid, maar het is in wezen niet belemmerd worden door anderen en positief om, in gehoorzaamheid aan eigen mogelijkheden zich te kunnen ontplooien. En dat wil iedereen en niemand heeft het recht dat een ander te misgunnen.

Welnu. Humanisten willen, voor hen die daaraan behoefte hebben, een bescheiden woord spreken, door de aether, om hen te steunen, om inzicht te vergroten en te helpen hun bestaan zinvol te maken. Dat is alles. En dat zou dan niet mogen, op grond van het feit, dat het H.V. geen kerkgenootschap is.

Een onbegrijpelijke zaak. Als één dat zegt, legt zijn woord niet veel gewicht in de schaal Dit moeten tienduizenden zeggen. Uw kaart is al ingevuld?

WIST U DAT:

Er nog enkele plaatsen zijn in het familietentenkamp te Nieuwvliet, georganiseerd door de buitenwerkcommissie van het Humanistisch Verbond.

Leiding: Drs G. F. Makkink te Bennekom. Duur 14 dagen. (18 Juli t/m 1 Augustus 1959). Prijs: volwassenen f 60,—, kinderen f 30,—.

Verdere inlichtingen kunt U verkrijgen bij het Centraal bureau van het Humanistisch Verbond, Utrecht.

Ook het tentenkamp voor kinderen in Bennekom (13—15 jr.) van 8 t/m 15 en van 15 t/m 22 Augustus nog enkele plaatsen heeft.

Inlichtingen eveneens bij het Centraal bureau.

Een uitzending voor de VARA-microfoon, van zondag 28 juni 1959

WIJSHEID IN VOORTBRENGING EN VERBRUIK

Na een werkdag haal ik de krant uit de bus en sla hem open. Onmiddellijk komt op mij af het driftige marktgeschreeuw van allerlei mensen die me dingen verkopen willen. Drinkt meer melk! Neen, een man drinkt bier! Neen, elke dag een glaasje! Wasmiddel X wast wit! Neen, wasmiddel Y wast witter! Neen, wasmiddel Z heeft een „nieuw wit“! Gaat op reis per trein! Neen per autobus! Neen, blijf thuis en maak Uw huis gezellig! Met stalen meubelen! Neen, met houten! Neen, eerst Uw keuken in orde! Neen, eerst een badkamer met onze geysers! Laat Uw vrouw korte broeken dragen, dat staat jong! Neen, roken zijn deftiger! Jurken horen wijd! Neen, jurken horen slank! Gebruik lippenstift! Houdt Uw huid mooi! Eet kaas, Eet vruchten! Eet vis! Eet vlees! Eet vet! Neen, eet roomboter!

Ik vlucht naar het gedeelte, dat nog door redactioneel fatsoen beheerst wordt. Daar wordt mij, namens de machtslustige bejaarden die tegenwoordig onze wereld besturen, verteld, wat ik denken moet. Volgens mijn blad moet ik „Atlantisch denken“, er zijn ook bladen die vragen „neutraal“ of anderszins te denken. Maar ook de bejaarden zeggen voor nun ideeën *angen* nodig te hebben, ditmaal heel dure dingen voor vernietiging van mensenlevens en dan weer dingen om aan deze vernietiging te ontkomen.

Ontmoedigd sla ik mijn krant dicht en droom weg naar herinneringen aan reizen in streken van de wereld waar niet zoveel dingen waren. Voor mij rijst op de toendra van Lapland, gezien in het blanke licht van de zomernacht, waar geen mensen en geen dingen zijn behalve een paar tenten waar men 's nachts met heel weinig mensen rust in omslotenheid te midden van een wijde, stille ruimte.

Maar die herinnering wekt een andere, aan een wereld, waar ook geen „dingen“ waren, aan mijn eerste kennismaking met Rangoon als stad in het verre Oosten.

Aan een rivier met duizenden kleine bootjes, gedekt met armzalig stroo, vanwaar in elk bootje een gezin van 6 tot 10 mensen leeft, met de modderige rivier als vuilnisbak en waterbron. Een wereld, waar de dingen zó ontbreken, dat voor de overgrote meerderheid van mensen, de gang van geboorte naar dood, een dikwijls korte lijdensweg is. Hier is *nood* om dingen. Hier zou men dingen bij scheepsladingen willen aanvoeren, om de armzalige kinderen, die aan de sterfte ontkomen zijn, wat gezondheid en vreugde te geven. Om aan de mensen in plaats van het trieste *zijn*, dat *welzijn* te verschaffen, dat in de Amerikaanse vrijheidsverklaring reeds omschreven werd als het „onontneembare recht van ieder op leven, vrijheid en het streven naar geluk“.

Men behoeft niet naar Rangoon te gaan om dit te beseffen. Wie de Amsterdamse arbeidersbuurten en achterbuurten van het begin van onze eeuw nog uit aanschouwing gekend heeft, weet hoezeer het nodig was dat aan een brede laag in onze bevolking veel meer „dingen“ beschikbaar werden gesteld.

Wanneer ons de vrees bekruipt dat de overvloed naar hoeveelheid en soort van goederen de mens de baas zal worden, mogen wij ons niet zonder meer keren tegen de *techniek*, die deze overvloed van dingen voortbrengt.

Productiviteit, d.w.z. het voortbrengen van de grootste mogelijke hoeveelheid goederen met de noodzakelijke minimum van menselijke tussenkomst, is bij onze bevolkingsdichtheid van 320 Nederlanders op elke vierkante kilometer, een onontkoombare levensvoorwaarde. Wij zijn ons daarvan niet altijd genoeg bewust. De algemene welvaartsstijging in ons land heeft zich zó geleidelijk voltrokken, dat de meerderheid der thans volwassen Nederlanders de armoede van brede bevolkingslagen in het begin der eeuw nog maar bij overlevering kent. Het bewonen van woningen met licht en lucht, met electrisch licht en stromend water, dat de ouderen als voorrecht der rijken hebben zien komen, spreekt voor hen vanzelf. De ouderen kunnen al niet meer bij de jongeren het besef wekken van de technische en economische prestatie die nodig is geweest opdat in onze tijd 11 miljoen Nederlanders gemiddeld in stoffelijk opzicht zoveel beter leven dan de 8 mill. van de vorige generatie. Men moet enige eeuwen in de geschiedenis teruggaan, om zich voor te kunnen stellen, hoe ook in Europa honger, pest en gebrek spoken waren, die practisch ieder ogenblik op iedere deur konden kloppen. Men moet oude kastelen bezoeken om zich rekenschap te geven, hoe arm in goederen ook de rijken der middeleeuwen waren.

De gemiddelde productiviteit in de voortbrenging van goederen is altijd een van de bepalende factoren voor de bouw van de menselijke samenleving geweest.

Wanneer die productiviteit heel laag ligt, zoals tot en met de middeleeuwen het geval was, zou ieder mens een zodanig deel van zijn levenskracht moeten inzetten voor het produceren van de onmisbare goederen, dat voor het eigenlijke „welzijn“ bijna geen plaats zou overblijven.

Grotere mensengroepen kunnen echter niet leven zonder bestuur en wetten. Bij lage productiviteit vormt zich een klasse, die van de druk van de dagelijkse handarbeid ontlast wordt om de bestuurs- en denkfuncties te volbrengen. Slechts deze klasse der vrijgestelden komt tot een denken, dat zich bezig gaat houden met de grondvragen van het

menselijke leven, met kunst, en leeft niet voor „zijn”, maar voor „welzijn”. Het merendeel der mensen komt nauwelijks boven de handhaving van het „zijn” uit.

De Amerikaanse socioloog Veblin heeft er voor het eerst op gewezen hoe deze maatschappij het tot stand komen van hogere productiviteit tegenwerkt. Wat wij techniek noemen, is de uitleving van een algemeen in de mens aanwezige neiging om wanneer hij voor een taak gesteld wordt, deze met zo weinig mogelijk inspanning te volbrengen en arbeidsparende middelen te bedenken. De klassematachappij gaat echter, uit haar aard, op strakke tradities berusten, die grote invloed hebben op het gedrag der mensen. Wanneer eeuwenlang de heersende groep vrijgesteld is geweest van handenarbeid, krijgt deze handenarbeid het stempel van minderwaardigheid. De vrijgestelden houden zich er niet mee bezig. Voor de handwerker of horige wordt het als ongepaste luiheid aangemerkt, als hij van de geërfde traditie over hoe dingen gemaakt moeten worden, af wil wijken. Er is dus in de klassematachappij van nature een sterke rem op het uitoefenen van de vindingrijkheid in het spaarzaam zijn met inspanning. Alleen hieruit is het merkwaardige feit te verklaren, dat, terwijl bij de Grieken in weinige eeuwen de weg werd afgelegd van de eerste filosofieën van Thales uit Milete, naar de wijsheid van Plato en Aristoteles, gedurende tienduizenden jaren tot het begin van de vorige eeuw overal het eenvoudige werk is uitgevoerd met de vrijwel gelijkblijvende primitieve hulpmiddelen, die men nu nog aantreft, zodra men zich buiten de technisch ontwikkelde landen begeeft.

De grote betekenis van de techniek ligt er dus in, dat zij voor de eerste maal in de menselijke geschiedenis de remmende kringloop doorbroken heeft, waarin het gebrek aan productiviteit een klassematachappij maakt, en deze klassematachappij op haar beurt door het remmen van de natuurlijke vindingrijkheid der productiviteit laag houdt.

De ontwikkeling van wat men de „oude beschavingen” noemt, was altijd eraan gebonden, dat voor een voldoende talrijke heersende groep, de middelen van bestaan werden opgebracht door de onderworpenen in het eigen land of uit schatting van onderworpen volken. De oude beschaving ging, zoals men dat noemt, „onder”, wanneer de machtsmiddelen, die deze voorziening in stand moesten houden, doorbroken werden. In onze technische beschaving na de z.g. industriële revolutie, is er een geleidelijke ontwikkeling in de houding van de mensen, die aan het productieproces deelnemen. Aanvankelijk waren de landlopers, vrouwen en kinderen in de eerste primitieve fabrieken in Engeland, onderworpenen in de hiervoor beschreven zin. Van hen werd gevraagd dat zij de hun opgedragen eenvoudige taken gehoorzaam uitvoerden. De technische ontwikkeling was in handen van de ondernemers en hun onmiddellijke technische helpers.

Op het einde van de negentiende eeuw wordt hoe langer hoe meer de intussen tot betere levensomstandigheden geraakte bovenlaag der arbeiders, mee ingeschakeld in het ontwikkelen van de techniek. De eerste wereldoorlog gaf een stoot aan deze meer algemene vrijmaking van de menselijke vindingrijkheid.

De verschijnselen in onze moderne voort-

brenging wijzen naar een groeien van dit beroep op ieder in de productie om vooruitgang te bewerkstelligen.

Hier ligt onze nieuwe wijsheid in het voortbrengen. Wij gaan snel naar industriële verhoudingen toe, waarin weinig talrijke, maar volledig als mens erkende werkers, in steeds vrijer onderlinge samenwerking, zich inzetten om door voortdurende productiviteitsverhoging, te voorzien in onze behoefte aan goederen.

Deze erkenning van de menselijke samenwerking als heersende factor in de voortbrenging, is de logische uitloper van de eerste vrijmaking van menselijk initiatief in de industriële revolutie.

Welvaartsstijging op grond van grotere productiviteit kan echter niet onbegrensd doorgaan.

Als het weven moeizaam verricht wordt door een handwever, die hoogstens enige meters per uur maakt, wordt de prijs voor de gebruiker hoofdzakelijk bepaald door de kosten van dit weven.

Wanneer echter machinaal gesponnen garen gegeven wordt op de snelle automatische getouwen, waarvan een werker er 50 kan bewaken, wordt het vervaardigingsaandeel in de prijs van het eindproduct klein. Veel meer dan het maken kost het om door het haartatenstelsel van onze ingewikkelde samenleving de vele mensen te bereiken, die tezamen het product van een fabriek moeten opnemen.

Deze nieuwe verhouding tussen „maken” en „aan de man brengen” wordt duidelijker wanneer wij aan de electriciteitsproductie denken. In de imposante hal suizen de machines van dikwijls 100.000 paardenkracht per stuk. Daarnaast is er het grote ketelgebouw, met de automatische kolentoevoer en stookinrichting. Dit hele indrukwekkende bouwwerk maakt een verlaten indruk. De weinige bewakers van zelfregelende toestellen verdwijnen erin en van arbeid voor het „maken” van electriciteit kan nauwelijks meer gesproken worden.

Wat U niet ziet, als u aan Uw knopje draait, of als U eens toevallig in de buurt van de centrale komt, is het kabelnet tussen de centrale en de honderduizenden „knopjes” der gebruikers. Onder de straten liggen de kilometers kostbare kabel. Tussen de huizenblokken zijn er de duizenden transformatorhuisjes en schakelstations, met hun beveiligingen en meettoestellen. Elk van de honderdduizenden aangesloten heeft zijn aansluit-apparaat en zijn verbruiksmeters. Dit verdeelnet geeft de leiding der electriciteitsvoorziening meer zorg dan de indrukwekkende centrale.

Wat naar voren kwam uit de beschouwing van mijn krant, is gedeeltelijk te verklaren uit het feit, dat onze wijsheid over het „maken” verder ontwikkeld is dan die over het „aan de man brengen”. Dit ligt gedeeltelijk er aan, dat die mannen (en vrouwen), waar ons product naar toe moet, zo angstwekkend snel zijn toegenomen in aantal en in veel-eisendheid.

In de vorige eeuw was maar een beperkt aantal soorten van dingen voor massaal gebruik bestemd, en deze werden aanvaard in de vorm waarin zij — met het oog op de goedkope voortbrenging — gebracht worden. Mode, aantrekkelijke vorm van kwaliteit, waren voor een kleine minderheid bestemd, die de kosten van minder doeltreffend, maar zorgvuldiger maken, konden betalen.

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren terug aan: Oudegracht 152, Utrecht

De leiding van de samenleving berustte bij hen, die gewend waren onderscheid te maken tussen de productie voor „de gewone man”, waar het product geboden werd, zoals het gemaakt kon worden en de luxe voorziening, waar „de klant koning” was.

In vijftig jaar is niet alleen de bevolking toegenomen, maar voor alles wat niet „eerste levensbehoefte” is, heeft de voortbrenging 60 à 70% van die bevolking bij gekregen als „koning klant”.

De inspanning om aan de nieuwe vraag te voldoen, heeft meer dan ooit aandacht op het *maken* gevestigd en het is niet te verwonderen, dat daarbij het oude denkbeeld heeft doorgewerkt, dat de massa klant ertoe gebracht moest worden om te kopen wat gemaakt kon worden.

De makers zien — ten onrechte — het maken nog als hoofdzaak van de goederenvoorziening en proberen hun maak-apparaat in gang te houden door „verkoop onder hoge druk”, die overal, en ook in onze krant, tot uiting komt.

Hun uitingen in het „aan de man brengen”

wekken de indruk, dat wij leven om een industrie te hebben, in plaats van dat wij voortbrengen zoveel en zoals dat voor ons welzijn nodig is.

Ook onze bejaarde regeerders leven nog in de verering van het maken. Zij voeren een wedstrijd in het maken van oorlogstuig, in plaats van de daarin gestoken middelen beschikbaar te houden voor opvoeding en maatschappij ontwikkeling, waarin krachten gekweekt worden voor vreedzame samenleving.

Er is een verklaarbare, maar niettemin gevaarlijke achterstand in onze wijsheid omtrent verbruiksbestuur in vergelijking tot ons weten en kunnen omtrent de voortbrenging.

Het grote vraagstuk van onze tijd is, hoe de overgang tot stand te brengen van een samenleving, die bestuurd wordt vanuit de voortbrenging, naar een wereld, waarin wij allen, door nieuw te bouwen organen voor wilsvorming en wilsuiting, aan de „makers” hun juiste plaats en ons programma kunnen opleggen.

Ir. H. E. HEYMANS.

Lezingen voor de radio

- 5 juli VARA 9.45 Dr. D. H. Prins
Belagers onzer vrijheid.
6 juli A.V.R.O. 15.15 C. H. Schonk
De arbeider niet ontvankelijk
voor het humanisme?
12 juli VARA 9.45 Prof. Dr. W. Wiersma
Zelfbedrog.
19 juli VARA 9.45 W. Coenders
Bermtourisme.

26 juli VARA 9.45 Drs. G. C. A. Schrijvers
De jeugd van tegenwoordig.
2 augustus VARA Dr. J. C. Brandt Corstius
Met nieuwe ogen.

GIFTEN:

Saldo vorige opgave f 618,20. Zr. B. T. te Gv., f 1,—; E. C. v. H.-v, L. te A., f 1,—; W. C. de V. te M., f 10,—; Zr. A. W. v. S. te R. f 1,—; Mr. N. te Gv., f 4,—; G. J. R. te R., f 1,75. Totaal f 636,95.